

Dušan Utinek

MÝTY A POVĚRY V LESNICTVÍ

*Úvahy lesníka
o neměnném lesnictví
v měnících se lesích*

Dušan Utinek

MÝTY A POVĚRY V LESNICTVÍ

*Úvahy lesníka o neměnném
lesnictví v měnících se lesích*

Grada Publishing

Poděkování autora: Děkuji Aleně Vopálkové, Milanu Hronovi
a Radimu Hédlovi za pomoc, připomínky a návrhy změn textu.

Text and photography © Dušan Utinek, 2025
© Grada Publishing, a. s., 2025

Obsah

Úvodem

Všechno je jinak 7

Kapitola první

Co je vlastně les a na co nám je 12

Kapitola druhá

Co je vlastně lesnictví 23

Kapitola třetí

Poznámky k tradičnímu lesnictví 32

Kapitola čtvrtá

Poznámky k modernímu lesnictví 36

Kapitola pátá

Jak lesy zapadají do ochrany přírody 49

Kapitola šestá

Na co potřebujeme zákon o lesích? 53

Kapitola sedmá

Čeho se máme bát? 68

Kapitola osmá

Ke krizi lesů a lesnictví 77

Kapitola devátá

Pověry o lesnictví 80

Pověra první: Lesní pastva je fuj!	80
Pověra druhá: Pařeziny jsou taky fuj!	87
Pověra třetí: Zakmenění řekne vše!	96
Pověra čtvrtá: Hurá na souše!	101
Pověra pátá: Bříza musí být zničena!	105
Pověra šestá: Nejlepší je nechat to přírodě!	110

Kapitola desátá

A čím se máme chválit? 118

Závěrem

Co bychom měli dělat jinak? 127

Použitá literatura 132

VŠECHNO JE JINAK

Pro název úvodní kapitoly jsem si vypůjčil už trochu otřepaný židovský vtíp, kdy lůžko umírajícího moudrého rabína navštívili jeho žáci a přátelé a prosili jej, aby jim řekl svou největší životní moudrost, ke které za svého dlouhého života dospěl. Rabín se trochu nadzvedl a zašeptal: „Všechno je jinak!“ Přejdeme-li od hebrejské moudrosti k dnešní skutečnosti v lesích a rozšířeně v okolní krajině, najednou zjistíme, že starý moudrý rabín měl možná pravdu.

V každém oboru, ve kterém se člověk od mládí pohybuje, pokud o něm přemýšlí, přichází na řadu témat, oblastí či tzv. nezpochybnitelných pravd, o kterých pochybovat lze. A pokud se do tématu pustí hlouběji a chce si svou pochybnost potvrdit či vyvrátit, musí si k tomu opatřit řadu potřebných informací. Ty však bývají poměrně dobře ukryté. Řada prací, které se prezentují jako vědecké, už při svém metodickém zadání vychází z předem zformulovaných závěrů, které jsou jimi nadšeně dokazovány. A když naši nec nepoleví a dál štourá už v zadání, metodice práce a jejích cílech, přichází na to, že věc by se mohla mít trochu jinak. Že ty neměnné pravdy by bylo potřeba právě v zájmu pravdy změnit. Že to vlastně není ani tak neměnná pravda, jako spíš stokrát opakovaná lež.

Od studií působím v lesnictví a posléze i v ochraně přírody, proto bych chtěl přispět k znejistění a rozkolísání některých zkamenělých „pravd“ v těchto oborech. Měnící se podmínky prostředí nám jasně dávají najevo, že je potřeba něco změnit a dělat jinak. A kladou otázku, zda by náš způsob správy stromy porostlých území, která nazýváme lesy, neměl být trochu jiný než v předchozích sto, či rovnou třech stech letech. Nejsem politik, abych se tvářil, že rozumím všemu. Natožpak že mohu o něčem rozhodovat. Jen na to někdy zírám. Zkuste, prosím, zírat se mnou.

Díky kůrovcové kalamitě, která je v různých člancích nazývána kalamitou století, si veřejnost a naši představitelé na různých úrovních začali konečně

všímat, že se s našimi lesy něco děje a že stávající péče, kterou jim věnujeme, nepovede k jejich zachování. Po několika vlhčích letech, kdy se srážky, a hlavně jejich rozložení v čase, začaly blížit obvyklému stavu, se může zdát, že jsme se s problémem vypořádali. Přesto leckomu dochází, že změna podmínek odrážející se v úhynu tisíců hektarů dospělých smrkových porostů si vyžádá změnu spravování našich lesů. Po roce 1989 se také kromě jiného výrazně posunuly vlastnické poměry v lesích, změnila se dostupná nabídka různých dodavatelů prací. Do lesa už nechodí pracovat všechny báby z vesnice a přes zimu všichni chlapi, je jiná organizace správy lesních majetků, je jiná poptávka po surovině a výrobcích z ní, a hlavně, jsou úplně jiné podmínky pro tvorbu těchto výrobků. A my se marně snažíme lesy pěstovat pořád stejně, jako by se nic nestalo a nezměnilo. Základem pro další úvahy je snaha změnit chápání toho, proč lesy máme a proč se o ně staráme. Že to není jen zdroj dříví pro nás či různý průmysl, ale důležitá podmínka kvality našich životů. A s tím bude souviset i financování různých užitků, které lesy veřejnosti poskytují. Musíme změnit základní zdroj příjmů z lesů z prodeje dříví několika málo odběratelům na prodej veřejně prospěšných užitků celé společnosti. Pokud se nám konečně podaří vnímat lesy jinak než jako pozemky, které poskytují trvale obnovitelnou surovinu, zřejmě nás nic jiného než metoda pokus-omyl v oceňování náhrad či příspěvků na hospodaření v lesích nečeká. Krajina kolem nás, nejen ty milované hluboké lesy, už dávno není jen zdrojem surovin pro naše přežití, jako byla pro naše předky.

Ti potřebovali především potravu, teplo a vodu. S různou mírou intenzity je z krajiny odebírali, aby nepomřeli. I my si dnes uvědomujeme, že to, jak krajina vypadá, má velký vliv na kvalitu našich životů, byť si základní životní potřeby zajišťujeme jinak. Díky provázanosti vazeb a vztahů v krajině se všechno v konečném důsledku projeví zase na dlouhodobé možnosti zajištění tepla, vody a potravin. Možná v delších časových obdobích, takže si změn ani nevšimneme, ale najednou nebude co pít, a tím pádem ani co jíst. A kdoví, čím bude možné topit.

Na to, aby lidé mohli přežít, živou, a hlavně života a přizpůsobení schopnou krajinu potřebují. Nejen ve výhledu dvou či tří let, ale do hodně daleké budoucnosti. Také si musíme uvědomit, že někde, kam naše oči nedohlédnou, je krajina zajišťováním našich životních potřeb postižena. A toto postižení jí způsobujeme my, a navíc v historicky krátkém čase. Náprava trvá potom řadu let, je-li vůbec možná.

Hodně krásy, málo dřeva – ráno nad údolím Oslavy

Krajinu kolem nás vnímáme jako nezbytné prostředí našich životů. A z ní pak nejvýrazněji vnímáme různé lesní formace. Existence nebo neexistence lesů zásadně utváří vzhled krajiny. Lesy pokládáme za to nejceněnější, co v krajině je. Někdy zapomínáme, že různé lesní formace fungují také jako filtr pro různé škodliviny a dokážou mírnit či tlumit negativní vliv výkyvů počasí, které se na nás začínají valit. Od dob, kdy les znamenal nebezpečí, se proměnil v ochranu před nebezpečím.

Je dobře, že si to uvědomujeme, jen bychom podle toho měli začít i jednat. Bude třeba učinit spoustu kroků, aby se zájem lidské společnosti na lesích změnil z prostředí pro lov a sběr plodů, přes sklízění a pěstování obnovitelné suroviny na prostředí pro zajištění našich životů, které má nějaké kvalitativní znaky.

Hlavní důvodem k sepsání této knihy bylo to, že aktuálně provozované lesní hospodaření z řady důvodů neodpovídá dnešní ani budoucí době a očekávané situaci. Nastavenými způsoby hospodaření navíc ani nedokáže dojít ke svým dnešním cílům, jen bude donekonečna žádat další a další finance na uskutečnění své marné snahy o návrat do starého mocnářství. Pod heslem „Zachraňme naše lesy“ budeme utrácet další a další veřejné prostředky na hrazení následků naší odborné nedostatečnosti. A dál budeme provozovat „hospodaření“, které povede jen ke zhoršení stavu. Zhoršení o to škodlivějšímu, protože se jeho důsledky projeví až za řadu let. Proto si musíme ujasnit, jaké jsou cíle hospodaření v lesích, co od lesů očekáváme a proč je potřebujeme. Proto se pokusím poukázat alespoň na některé postupy a příčiny, z nichž se zrodilo současné lesní hospodářství, a na to, v čem vidím jejich nedostatečnost v adaptaci na nadcházející období změn.

Tradiční lesnictví by nás mohlo v mnohém inspirovat, protože šlo opravdu o multidisciplinární obor. Každý, kdo se chtěl nazývat lesníkem, měl znalosti z mnoha disciplín. A i my bychom měli tento princip zachovávat. Měli bychom toho znát a umět aplikovat co nejvíc, a čím víc toho budeme vědět, tím víc nám bude docházet, co všechno nevíme.

Jenomže nová doba se stále rostoucím objemem poznatků nás dotlačila ke specializaci, kdy pěstitele nezajímá, jak se bude vypěstovaný porost těžit, a už vůbec ne, jak bude možné vytěžené dříví zpeněžit. Dalším tématem k zamyšlení je, proč lesní hospodářství vůbec vzniklo, jaké byly jeho počáteční cíle a jaké byly zvoleny prostředky k jejich dosažení. A pak také to, jaká jsou naše budoucí očekávání. Rád bych se pokusil navrhnout nové směry,

jak o lesy pečovat, vycházející z nových cílů péče o lesy, lze však očekávat, že u stoupenců převládajícího pojetí lesnictví nenajdu pochopení. Jenomže výsledky jejich snažení jsou dnes zřejmé každému vidoucímu.

Poznámka na vysvětlenou úplně na závěr úvodu: V textu se budu snažit nepoužívat zkratky, abych neupadl do běžné provozní hantýrky, které rozumí jen povolání a zbytek populace má smůlu. Pokud budu hovořit o zákonech o lesích jako základní právní normě, podle níž se v lesích všechno řídí, nebo by alespoň mělo, mám na mysli zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění novely č.250/2025 Sb., kterou schválila v dubnu 2025 Poslanecká sněmovna a Senát ji v červnu potvrdil a prezident podepsal.

Kapitola první

CO JE VLASTNĚ LES A NA CO NÁM JE

Než se pustíme do úvah o lesnictví, bylo by dobré si ujasnit, co to ten les jako předmět zájmu oboru lesnictví vlastně je. Ještě dřív, než se pokusím dojít k nějaké dostatečně přijatelné formulaci toho, co je to les, budu muset z lesa utéct do volné krajiny a zamyslet se nad naším dělením pozemků. Jaký má smysl, účel a cíl? Proč mají pozemky v evidenci vedené katastrem nemovitostí stanoveny své druhy, jak mají vypadat, jak dlouho mají v daném stavu vydržet, k čemu to vede a jaké z toho plynou povinnosti? S tím souvisí i otázka, jaký smysl mají hranice a jak se dá stanovit, že zde jedno začíná a druhé končí. Rád bych se zde pokusil o formulaci toho, jak vypadá hospodaření v lesích dnes a v čem se liší od toho užívání v minulosti.

Pro pokus o formulaci nového zadání pro lesnictví 21. století je nezbytné najít obecnou shodu na významu tohoto klíčového pojmu. Dříve si člověk pod pojmem les představil zapojenou, hustou a vysázenou smrčinu, dnes propagujeme smíšené lesy, které si ovšem musíme náležitě smíšeně vysázet. Vyznavači biodiverzity pak za les považují kdejaké různě neuspořádané společenstvo s významným podílem dřevin stromového vzrůstu. Les je pojem, který většina z nás používá. Já a mnoho dalších v něm pracujeme, a tak jsme na úpravě práv a povinností vztahujících se k lesům nějak závislí. Někteří lidé lesy potřebují k udržení kvality svého života, k trávení chvil volna, všichni je však potřebujeme pro zadržení vody v krajině, stabilizaci půd, klimatu a v neposlední řadě i pro biodiverzitu. A všechny tyto funkce jsou vzájemně provázány složitým systémem vztahů, a ne každé rostlinné společenstvo, které nazýváme lesem, je dokáže naplnit stejnou měrou.

Možná bude někomu tato diskuze připadat zbytečná. Vždyť pojem LES používáme tak často a v souvislosti s kůrovcovou kalamitou jsou ho plná

média. Zmiňuje ho tak často, že si ani neuvědomujeme potřebu jeho přesnější definice. Představa lesa se u nás liší nejen podle regionů, ale do značné míry i dle profesí, které mají péči o společenstva s významnou rolí stromových dřevin v popisu práce. Díky tomu dochází k paradoxům, že různé obory, obhospodařující tato stromová společenstva, v nich provádějí různá velmi podobná opatření, která se liší nejen názvy, ale i způsobem provedení potřebných zásahů, a hlavně svými náklady.

Proto je potřeba najít shodu v tom, co to lesy jsou a jak si péči o ně představujeme. Tato shoda nejspíš bude kompromisem velmi rozdílných názorů, a následně se stane základem, z něhož vzejdou nová pravidla péče o lesy.

Les je obecně vnímán jako místo, kde roste dřevo, které je v předepsaných intervalech třeba sklídit a zpeněžit. Jinak to není les. Z tohoto názoru, který bohužel petrifikuje i zákon o lesích, plynou neporozumění a konflikty ohledně toho, jak si lesy představují producenti trvale obnovitelné suroviny, jak si je představují stoupenci lesů jako chrámů biodiverzity, lesů jako prostředí pro zadržování vod, lesů určených k rekreaci a podobně. A konfliktů se dočkáme i se stoupenci lesa jako hlavního prostředí pro lov zvěře, kteří musejí uznat, že jsou-li naše obory optimálním prostředím pro chov zvěře, příliš velkou produkci dříví neposkytují.

Zkusme se nyní podívat na obecně přijímané definice lesa. Podle Wikipedie je *„les území hustě porostlé stromy. Jde o soubor biocenóz, jehož determinantou jsou dřeviny stromového vzrůstu. Jedná se o velmi složitý lesní ekosystém, tvořený složkou rostlinnou (biocenóza) a abiotickým prostředím (biotopem).“* Tato definice je pro svou obecnost snad nejobsažnější.

Zákon o lesích jako legislativní norma, upravující veškeré konání ve vztahu k lesům, definuje pro potřeby zákona les jako *„lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa“*. Tyto zmíněné funkce lesa definuje jako *„ekosystémové služby podmíněné existencí lesa, které se člení na produkční a mimoprodukční“* a lesní porosty pak popisuje jako *„stromy a keře lesních dřevin, které v daných podmínkách plní funkce lesa“*.

Podstatou definice podle zákona o lesích je, že les je spojením pozemku určeného pro plnění funkcí lesů, s lesním porostem. Pozemky určené pro plnění funkce lesů jsou buď pozemky evidované v katastru nemovitostí jako lesní pozemky, nebo pozemky, které orgán státní správy lesů prohlásí za pozemky určené k plnění funkcí lesů (PUPFL).

Z toho vyplývá, že PUPFL nejsou jen lesní pozemky. Může jít i o další druhy pozemků, ať už zemědělské (vedené jako orná půda, trvalé travní

I tohle je les, ale po těžbě – les pana Čížka,
katastrální území Plav u Českých Budějovic

porosty, zahrady, sady a vinice), nebo jako ostatní plochy. V závislosti na jejich stavu je pak možné provést změnu druhu pozemku na pozemek lesní, nebo je možné jako PUPFL využívat i jiný druh pozemku, pokud tento pozemek s lesem nějak souvisí a plní funkce lesa. Typickým případem jsou různé komunikace, které nejsou přímo lesními pozemky, přitom však slouží k zajištění hospodaření v lesích.

Podstatné úskalí této definice tkví v tom, že se les podle ní může rozkládat pouze na lesních pozemcích nebo na pozemcích, které státní správa lesů prohlásí za PUPFL, čemuž realita občas neodpovídá. Existuje mnoho případů, kdy porosty dřevin stromovitého vzrůstu, o kterých by odborníci i laici řekli, že jde o lesní porosty, nejsou lesem proto, že rostou na pozemcích ostatních ploch nebo zemědělské půdy, které nebyly prohlášeny za PUPFL. Tato definice nepraví nic o tom, jaká má být druhová skladba lesa, prostorová struktura, zápoj nebo snad zakmenění, tedy jak má být onen porost hustý a starý, aby mohl být nazván lesem či PUPFlem.

Je pravda, že pro potřeby zákona o lesích může být lesem nazván i velmi řídký porost charakteru lesostepi s mohutným podrostem keřů – stačí, když se nachází na lesním pozemku. Tento porost nemůže být dle téhož zákona do budoucna jako les pěstován, ale pokud existuje, můžeme ho za les považovat, protože plní funkci ochrany biologické různorodosti, ochrany půdy, ochrany proti větru a jiným extrémům klimatu a další funkce či ekosystémové služby, přínáležející lesu.

S funkcí produkční je to slabší, ale zákon o lesích to na pozemcích, které dosud nebyly obhospodařované jako les, připouští. Naproti tomu bychom našli řadu pozemků, na kterých se nenachází jediný strom či keř, jsou však vedeny jako lesní pozemky.

Další definici lesa přináší mezinárodní organizace pro ochranu přírody IUCN. Stojí v ní: *„Les: půda, zakrytá korunami stromů (nebo ekvivalentní úrovní zakmenění) na více než 10 % území, které má rozlohu větší než 0,5 ha. Stromy musí být schopny dosahovat v dospělosti a in situ minimální výšky 5 m. Les může být tvořen buď uzavřenými lesními formacemi, kde stromy v různých patrech a podrost zakrývají značnou část půdy, nebo otevřené lesní formace s nepřerušným vegetačním krytem, v němž koruny stromů pokrývají více než 10 % plochy. Mladé přírodní porosty a všechny plantáže, zřízené pro lesnické účely, které dosáhly hustoty korun 10 % nebo výšky stromů 5 m, jsou zahrnuty mezi lesy, stejně jako oblasti, normálně představující součást lesních území, které nejsou dočasně zalesněné v důsledku zásahu*

člověka nebo z přírodních příčin, avšak u nichž se předpokládá, že budou opět přeměněny na les.“

Tato definice se vztahuje na lesy na chráněných územích, je však docela zajímavá a její obecné přijetí by umožnilo mnohem otevřenější a širší vnímání lesů. Lesnický slovník naučný (LNS) definuje les jako „*velmi složitý heterotypický systém, který můžeme chápat jako lesní ekosystém nebo lesní geobiocenózu nebo biocenózu či fytocenózu. Pro všechny uvedené systémy je společné to, že v jejich rostlinné složce tvoří základní a edifikátorovou složku dřeviny stromovitého vzrůstu. Existenčním celkem lesa je lesní ekosystém tvořený složkou rostlinnou (fytoocenóza), živočišnou (zoocenóza) a biotopem, což je abiotické prostředí lesa (ekotyp) živou složkou lesa ovlivněné a pozměněné. Dnes převažuje komplexní ekosystémové nazírání na les a jeho přírodovědným tříděním se zabývá typologie lesa.*“

Rámcová úmluva OSN o změně klimatu definuje les takto: „*Minimální plocha půdy 0,05–1,0 ha se zápojem více než 10–30 %, stromy mají potenciál dosáhnout v dospělosti minimální výšky 2–5 m in situ. Les se může skládat buď z uzavřených lesních útvarů, kde vysoký podíl pokrývají stromy různých pater a podrostu. Mladé přirozené porosty a všechny plantáže, které ještě nedosáhly korunového pokryvu 10–30 % nebo výšky stromu 2–5 m, jsou zahrnuty do pojmu les, stejně jako plochy běžně tvořící část lesní plochy, které jsou dočasně vysazeny v důsledku lidských zásahů, jako je těžba nebo přírodní příčiny, ale u nichž se očekává, že se vrátí do lesa.*“

Úmluva OSN o biologické rozmanitosti říká, že „*Les je území o rozloze více než 0,5 ha a korunovým zápojem více než 10 %, což není možné primárně v zemědělství nebo jiném specifickém využití nelesní půdy. V případě mladého lesa nebo regionů, kde je růst stromů klimaticky potlačený, by stromy měly být schopny dosáhnout v dospělosti výšky 5 m a dodržet požadavek na zápoj.*“

Úmluva OSN o boji proti desertifikaci definuje les jako „*hustý zápoj s vícevrstvou strukturou včetně velkých stromů v horním patře*“. Mezinárodní společnost lesnických výzkumných organizací o lese říká, že je to „*plocha s minimálně 10% zápojem nebo dříve takový zápoj mající s takovým stromovým porostem, který je přirozeně nebo uměle obnovován*“.

Celkově lze shrnout, že odborné definice považují les za soubor biocenóz s významnou úlohou dřevin stromovitého vzrůstu. IUCN (FAO) i další světové odborné organizace tuto významnou úlohu dřevin kvantifikují a říkají, že zápoj dřevin musí dosahovat alespoň 10 %, stromy musí dosahovat výšky v dospělosti alespoň 5 m a plocha musí být větší než 0,5 ha. Podle IUCN

by dále porosty pěstované pro produkci kulatiny a jiného užitkového dříví neměly být řazeny mezi lesy, ale mezi plantáže.

Za lesy považuje IUCN takové porosty dřevin, u nichž je jedním z hlavních cílů pěstování ochrana biodiverzity. IUCN tedy považuje za lesy takové porosty dřevin, v nichž neprobíhá těžba, a proto se jejich zalesňování a vývoj dějí víceméně přirozeně. Společné znaky lesa dle různých definic tedy jsou plocha alespoň 0,5 ha, zápoj 10 % a výška dřevin v dospělosti nejméně 5 m.

Zákon o lesích je ve svém definičním §2 příjemně obecný, jenže pak zjistíme, jak si zákonodárce lesní porost představuje: směřuje vlastníka k zapojeným porostům o zápoji 0,6 a vyšším, dává mu možnost porosty s nižším zápojem smýtit, zakazuje mu jejich prořezávání pod tuto úroveň, nařizuje mu minimální počty sadebního materiálu dle stanoviště a druhů dřevin. Stanovuje i kritéria zalesněného a zajištěného lesního porostu při obnově s podmínkou, že sazenice či semenáčky musí být rozmístěny rovnoměrně po ploše.

Když budeme pro účely dalších řádků považovat za les všechna společenstva s nezastupitelným významem dřevin stromového vzrůstu, budeme do této kategorie muset zahrnout veškerá více či méně chaotická společenstva v různých fázích vývoje – stačí jen, že u nich převládá významný podíl dřevin stromového vzrůstu.

To, co dnes většinově nazýváme lesem, u nás vzniklo v 18. a 19. století s cílem zvýšit produkci zejména stavebního dříví. Je však tento pohled na les dlouhodobě udržitelný i v dnešní době? Opravdu je hlavním zájmem, který společnost na lese má, poskytování dostatku trvale obnovitelné suroviny? Je tohle to hlavní, co společnost z lesa potřebuje? Opravdu máme i dnes vnímat les jako porost na lesní půdě, který trvale poskytuje obnovitelnou surovinu – dříví?

Skutečností zůstává, že lesy skutečně bereme především jako zdroj trvale udržitelné produkce dřeva a ekonomického profitu jeho vlastníka. Tento postoj vyplývá z prastaré lidské touhy získat z každého majetku ekonomicky zhodnotitelný užitek. Ekonomicky obtížně vyjádřitelné užítky chápeme jako samozřejmost, kterou lesy musí společnosti zadarmo poskytovat. Možná je však tento přístup překonaný.

Dnešní vnímání lesů má i další sporné aspekty. Jedním z nich je představa ostře ohraničených pozemků v krajině i v evidenci. Hranice druhů pozemků však byla vždy dána jejich užíváním a měnila se v čase. Nebylo tomu z roku na rok, ale i dnes máme lesní pozemky, které byly v minulosti využívány zemědělsky.

Když lidská populace rostla, zemědělské pozemky se rozšiřovaly do dřívějších lesů, když populace naopak vinou válek či epidemií klesla a nebylo třeba ani možné obdělávat či využívat všechny dřívě obhospodařované zemědělské pozemky, zvětšovala se naopak plocha lesů.

Tyto změny se udávaly v řádu lidského života či řady životů. Například hradní zříceniny, kde je dnes jen pár kamenů, případně příkopů zarostlých stromy, byly před pár sty lety živými místy se spoustou zde žijících lidí a jejich bezprostřední okolí bylo z vojenských důvodů velmi důkladně odlesněno. Sídla potřebovala teplo a pro všechno se chodilo pěšky, a tak se nejdříve vykácelo to, co bylo nejbližší. Hranice pozemků daná jejich způsobem užívání se v minulosti přelévala a přelévá se i dnes.

I proto vyžaduje korekci přetrvávající představa lesa jakožto společenstva stromů, poskytujícího trvalou produkci dříví. Mezi lesy jsou řazeny i pozemky s porosty dřevin, které dřevo neprodukují, nebo alespoň ne v první řadě. Produkce dřeva není ani jejich prvořadým významem pro krajinu.

Širší chápání lesů nám umožní přijmout větší rozmanitost hospodaření v lesích, zaměřeného nikoli výhradně na maximalizaci produkce. Takto vnímané lesy nám umožní doputovat i k odlišné podobě lesů, než vyplývá z našeho dnešního pojetí. Porosty před několika málo sty lety nazývané lesem, jak jsou zobrazeny na krajinomalbách starých mistrů, měly zcela jiný charakter než naše současné plně zapojené porosty. V okolí obcí a měst šlo spíše o porostliny, řediny, jejichž charakter byl dán i krátkým obmýtím. Je docela dobře možné si představit, že „neproniknutelné hvozdy“ byly v dostupné vzdálenosti od sídel pouze křovím. Dochovaly se doklady o tom, že leckde byla hlavní lesní dřevinou líska. Podoba lesů byla formována způsoby jejich využívání. V blízkosti sídel v nížinách a pahorkatinách šlo převážně o lesy výmladkového původu s krátkým obmýtím, které byly zároveň v některých částech a ve vhodných fázích jejich vývoje využívány pro pastvu domácích zvířat.

Cílem této úvahy je přimluvit se za jednoznačné vnímání lesa alespoň v legislativě. K tomuto účelu se hodí spíše definice podle Wikipedie nebo LNS, abychom nesetrvávali v názoru „les je místo, kde roste dřevo“. Les bychom měli považovat za prostředí pro řadu různých užitků tvořené složitým společenstvem s nenahraditelnou úlohou dřevin a pozemku, na kterém se ono společenstvo nachází.

Pojem les používá primárně zákon o lesích, kde se však bez jakéhokoli dalšího upřesnění dočteme, že funkce lesů jsou produkční a mimoprodukční.

Funkce produkční je však především zájmem vlastníka, kdežto funkce mimoprodukční jsou zájmem celé společnosti. Proto bychom jako společnost měli po státu požadovat, aby lesy v jeho vlastnictví plnily především tyto funkce, mezi něž rozhodně nepatří tvorba zisku z prodeje dříví. Posun významu a zajištění veřejně prospěšných funkcí v pojetí lesů, nejen těch státních, je proto třeba zakotvit i v legislativě, upravující hospodaření v lesích.

Kapitola druhá

CO JE VLASTNĚ LESNICTVÍ

Pojďme se podívat na některé ze současných cílů péče o lesy. V souladu se současnou definicí lesa vede většina disciplín, tvořících obor lesnictví, především k jednomu, a tím je maximalizace produkce. To však s sebou přináší problémy pramenící z přesvědčení, že hlavním smyslem lesního hospodářství je produkce dříví dále zpracovatelného pořezem a že je tuto produkci následně nezbytné prodat.

Ostatních užitek, poskytované lesy, jsou pak považované za samozřejmé. Igor Míchal přirovnává tento jev k teorii úplavu, kdy lesní hospodářství je jako parník plující k naplnění svých ekonomických cílů a ve zčeřené vodě za ním se zcela samozřejmě a mimochodem dosahuje plnění ostatních užtků lesů. Tento model monofunkčního dřevoprodukčního hospodaření je však překonaný a jakmile nároky společnosti vystoupí nad určitou úroveň, teorie úplavu přestává platit.

Proto se musíme ptát, zda je péče o lesy vedená cílem optimalizovat produkci, tou správnou cestou vedoucí k naplnění očekávání, která společnost vůči lesům má. Z tohoto důvodu musí jednoznačně zformulovat, jaké společenské požadavky na současné pěstování lesů má. Jen tak budou vlastníci lesů a ti, kdo v nich hospodaří, schopni udělat nějaké změny. Bez jasné daného zadání se změny dělat nedají.

Současný neutěšený stav našich lesních porostů nemá jen jednu příčinu a svádět to pouze na změněné klimatické podmínky by nebylo zodpovědné ani pravdivé, protože i tento stav pramení z řady různě na sebe působících předchozích důvodů.

O lesnictví se traduje, že jde o nejkonzervativnější ze všech konzervativních oborů, možná i kvůli dlouhému cyklu vývoje stromů. O tomto cyklu

však můžeme mluvit jen v případě, kdy hospodaříme holosečně, a je tedy vznik, vývoj a konec lesního porostu jasně identifikovatelný.

Konzervativnost našeho oboru, respektive jeho lpění na starých „pravdách“, je tedy umožněna a podpořena tím, že naše omyly častokrát napравuje někdo jiný, a pokud něco začneme měnit, výsledky těchto změn uvidí až další generace. Navíc je třeba tyto změny hodnotit, jenomže hodnotitelé k této činnosti mnohdy přistupují s předem danou představou, jak má jejich hodnocení dopadnout, a jiné interpretaci výsledků se brání. U výzkumů týkajících se lesa a různě zalesněné krajiny je to ještě o to složitější, že výsledky změn často nejsou vidět a mnohé z nich je obtížné ověřit. Ověřit se dají až důsledky a interpretace těchto změn, jichž se budou muset ujmout naše vnoučata a pravnoučata.

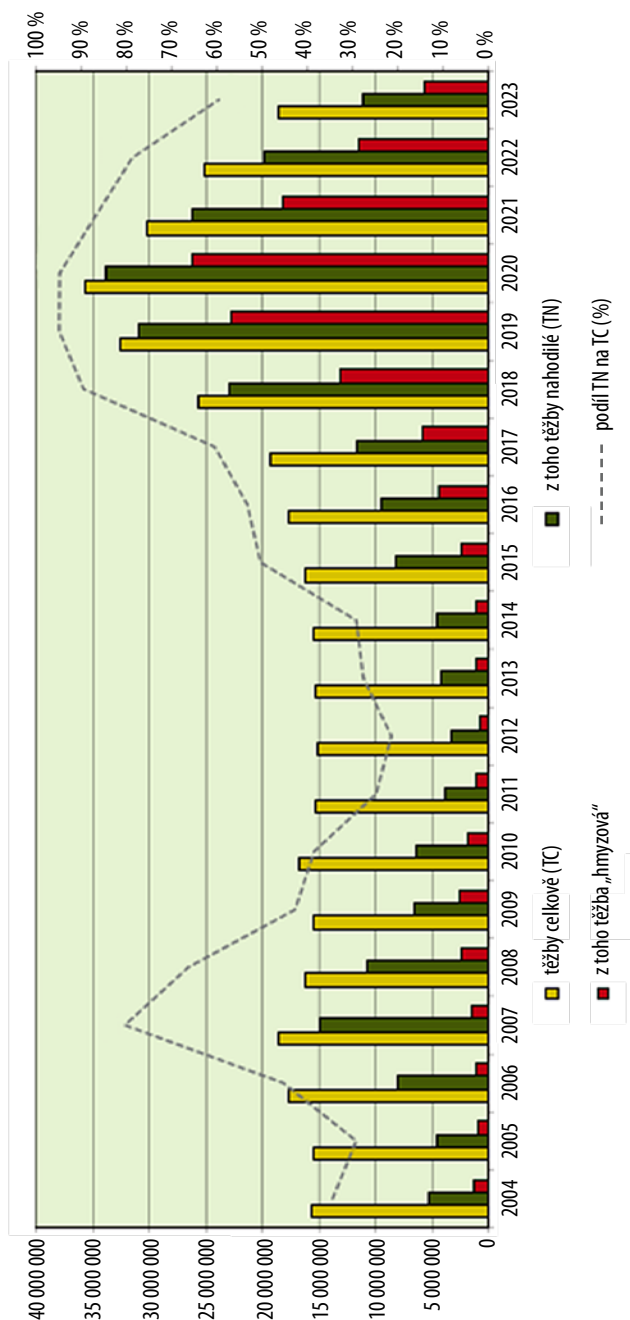
I to jen podporuje můj názor, že je třeba přehodnotit společenské zadání pěstování lesů. Lesníci mívali v minulosti díky tvorbě zisku z prodeje dřeva značnou míru svobody. Vlastníci lesů však začali postupem času do lesnictví přenášet představy z krátkodobé ekonomiky, odpovídající horizontu několika málo let, a vytvářet tak stále větší tlak na okamžitou ekonomickou efektivitu pěstování lesů.

V případech, kdy se zisk stal kritériem úspěšnosti hospodaření v lesích, přerostl tento trend hospodaření v lesích v cestu do pekel, protože v řádně obhospodařovaných lesích je téměř vždy možné najít porosty poskytující při nízkých nákladech na těžbu vysoké tržby za prodej dříví. Takovýto tlak na tvorbu zisku však vede k deformaci pojetí pěstování lesů, kdy je hlavním cílem jejich obnova a efektivní mytní sklizeň.

Je třeba pokusit se zadání pěstování lesů, které nás dovedlo do dnešního stavu, změnit. O tom, že jsou dnešní lesy a lesnictví v problémech, svědčí i další důkazy. Nejmarkantnějším z nich je dlouhodobý vývoj nahodilých těžeb (viz zprávy o stavu lesa za posledních 10 let na www.eagri.cz), tedy případů, kdy dřevo těžíme dříve, než bylo zamýšleno.

Neměli bychom lpět na jediném správném přístupu, ale hledat a zkoušet cesty, které by nás mohly dovést k předpokládanému cíli – i když i ten se může v čase dle potřeb společnosti různě proměňovat. A právě na tyto změny by lesníci měli flexibilně reagovat, i když to v lese nebude flexibilita ze dne na den – pár let by nám ale mělo stačit.

Zároveň si musíme umět připustit, že občas uděláme chybu, a zvolené řešení nebylo správné a odpovídající situaci. Proto nelpím na jediném možném způsobu, ale tvrdím, že je třeba zkoušet různé varianty, a až za pár let

Graf těžeb

I z grafu vývoje těžeb lze vyvodit, že i v letech 2018–2022, kdy byl největší podíl nahodilých těžeb v důsledku tzv. kůrovcové kalamity, se prováděly také těžby úmyslné a docházelo k porušování zákona o lesích, který říká, že přednostně je třeba zpracovat těžbu nahodilou, kde se může namnožit tzv. kalamitní hmyz. Ten se mezitím stíhal namnožit a škodil i v dalších letech, jak ukazuje i graf.

naši následovníci zjistí, co se osvědčilo a je třeba se toho přidršet. Hlavní je nezůstávat u jednoho řešení. Vždycky je jich víc a až konkrétní situace ukáže, které je to pravé.

Je mi jasné, že u zastánců tzv. tradičního lesnictví, kdy je ideálem všechno honem osázet, nejlépe rychle přirůstajícími dřevinami, abychom je mohli co nejefektivněji pokácet a prodat, se tento názor s pochopením nesetká. Nemám ambice něco měnit, postačí mi zasít semínko pochybností, zda náš dnešní přístup opravdu vede k naplnění toho, co by mělo být naším cílem, a to nikoli nyní a teď hned, ale především do budoucna.

Tím vším by se lesnictví mělo zabývat. Lesnický slovník naučný (MZe, 1995) je definuje jako „*široký obor lidské působnosti, který se zabývá udržováním a zvelebením lesů a plným využitím jejich užitků ve prospěch vlastníků i společnosti*“. Wikipedie říká v podstatě totéž, jen k tomu více zdůrazňuje mimoprodukční funkce lesů. Zvykovým lesnickým právem to tak chápe i státní správa lesů, a to i přesto, že zákon o lesích tyto funkce definovat opomněl.

Velmi zjednodušeně a možná trochu nepřesně je tedy lesnictví péčí o lesy. Tato péče pak může mít různé cíle: chceme vytvářet prostředí pro ochranu půdy, pro zadržování vody v krajině, pro zachování biodiverzity, pro rekreaci, pro lov zvěře v oborách atd. I tady však platí, že jako nejvýraznější cíl lesnictví bývá vnímáno vytváření prostředí pro trvalou a co nejvyšší produkci dříví. Tento požadovaný užitek byl vždy nejdůležitější a pro jeho naplnění se všechno dělalo. Napřed bylo nejdůležitější přežít, a tak se dříví používalo k zajištění tepla a světla, zejména v zimě, postupně se však staly důležitějšími peníze, tedy zisk z prodeje dříví. A tak se začalo pěstovat dříví, které bylo tehdy nejdražší, trh o ně měl zájem, a poskytovalo nejvyšší výnosy.

Mnozí mají obavy, že kdybychom se začali více věnovat mimoprodukčním funkcím lesa, ohrozilo by to dřevozpracující průmysl. Jenomže všude, kde jsou nějaké stromy, je nějaká produkce dříví, byť ne maximální, případně dle představ taxačních tabulek. Ale tak už to mrška příroda dělá. Nechte tabulky a rozhodně se jimi neřídí. Navíc náš dřevozpracující průmysl vytváří jen 0,7 procenta hrubé přidané hodnoty státu a i hrubá přidaná hodnota oboru lesnictví se dle zdrojů z Ministerstva zemědělství za posledních 10 let pohybuje někde mezi 0,5 a 0,7 %.

Zkusme si představit, co při různém užívání lesů předcházelo dnešnímu lesnictví, k čemu lesy v minulosti sloužily a co od nich lidé očekávali. Zprvu intuitivní využívání s menšími požadavky, než jaké nabízely zdroje,

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Mýty a pověry v lesnictví.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.